

Wojciech Ziobro

Rzeszów

Konferencja naukowa „Źródła masowe XIX i XX wieku – formy udostępniania”. III Konferencja edytorów źródeł XIX i XX wieku, Warszawa, 19 czerwca 2018 r.

Po raz trzeci już Zakład Nauk Pomocniczych i Metodologii Historii Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego zorganizował konferencję naukową poświęconą edytorstwu źródeł. Pierwsza z tego cyklu konferencji odbyła się 8 maja 2015 r. pod hasłem „Teoria i praktyka edytorstwa źródeł XIX wieku”, druga zaś, nosząca tytuł „Teoria, praktyka i historia wydawania źródeł XIX wieku”, miała miejsce 12 maja 2017 r. Obie zgromadziły badaczy reprezentujących zarówno krajowe, jak i zagraniczne ośrodki naukowe. Po zakończeniu obu ukazały się też materiały, które wydane zostały w serii „Edytorstwo Źródeł XIX i XX Wieku. Teoria i Praktyka” pod red. Jolanty Sikorskiej-Kuleszy (t. 1, *Edytorstwo źródeł XIX wieku. Problemy teoretyczne i praktyka edytorska*, Warszawa 2016; t. 2, *Wokół edytorstwa dziewiętnastowiecznych źródeł*, Warszawa 2017).

Trzecia konferencja z tego cyklu odbyła się 19 czerwca 2018 r. pod hasłem „Źródła masowe XIX i XX wieku – formy udostępniania”. Zgromadziła historyków, archiwistów, a także edytorów, dokumentalistów, redaktorów i informatyków z ośrodków naukowych w Poznaniu, Krakowie, Warszawie, Kielcach, Gliwicach, Łodzi i Rzeszowie, których przedmiot zainteresowań badawczych stanowią szeroko rozumiane źródła masowe.

Otwarcia konferencji dokonał kierownik Zakładu Nauk Pomocniczych i Metodologii Historii UW prof. dr hab. Sławomir Gawlas. Zebranych gości powitała również dziekan Wydziału Historycznego UW dr hab. prof. UW Małgorzata Karpińska, a także organizatorka konferencji dr hab. prof. UW Jolanta Sikorska-Kulesza. Po powitaniu nastąpiła prezentacja 15 referatów, które wygłoszone zostały w trzech częściach, po 5 w każdej z nich.

W pierwszej części, prowadzonej przez organizatorkę konferencji, głos zabrał najpierw dr hab. prof. UŁ Jarosław Kita (Uniwersytet Łódzki) z referatem: *Ludzie i wydarzenia z 1863 r. Prace badawcze i dokumentacyjne nad*

materialami zgromadzonymi przez Augusta Kręckiego. Omówił mało znane, ale zyskujące ostatnio coraz większe zainteresowanie wśród badaczy materiały dotyczące uczestników powstania styczniowego przechowywane w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, a zgromadzone przez jednego z powstańców – Augusta Kręckiego (1843–1920). Dalej w imieniu dra Pawła Brudka (Muzeum Powstania Warszawskiego) i prof. dra hab. Jana Molendy (Polska Akademia Nauk), głos zabrał dr hab. prof. UJK Jerzy Pająk (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), który przedstawił *Problemy z wydawaniem źródeł masowych z Archiwum Wojny w Wiedniu na przykładzie edycji akt cenzury austriackiej z lat 1914–1918*. Po nim wystąpiła dr Magdalena Heruday-Kielczewska (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu) z referatem: *Edycja dokumentów dotyczących Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu w 1929 roku. Problemy i wyzwania*. Następnie dr hab. prof. PAN Tadeusz Epsztein (Polska Akademia Nauk) w wystąpieniu: *Edycja dokumentów z Archiwum Ringelbluma – między teorią a praktyką*, omówił problemy wynikające

z przygotowania do druku materiałów z Podziemnego Archiwum Getta Warszawskiego (tzw. Archiwum Ringelbluma), które towarzyszą redaktorom tej serii już od lat 90. XX w., kiedy to ukazał się jej pierwszy tom: *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 1: *Listy o zagładzie*, oprac. R. Sakowska, Warszawa 1997. W podobnym duchu utrzymany był również ostatni z zaprezentowanych referatów w tej części konferencji: *Wyzwania edytorskie związane z publikacją codziennych zapisek prymasa Wyszyńskiego*, w którym dr hab. Paweł Skibiński (Uniwersytet Warszawski) zaznajomił zebranych uczestników z problemami, przed jakimi stanęli wydawcy prywatnych notatek prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego z lat 1948–1981. Pierwsze dwa z planowanych 27 tomów całej serii ukazały się drukiem w 2017 r. (Stefan Wyszyński, *Pro memoria*, t. 1: *1948–1952*, oprac. P. Skibiński, Warszawa 2017, 504 ss.; t. 2: *1953*, oprac. E. Czackowska, Warszawa 2017, 264 ss.) w ramach centralnego projektu badawczego IPN „Władze komunistyczne wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1944–1989”.

W drugiej części konferencji, prowadzonej przez dra hab. prof. UŁ Jarosława Kite, pojawiły się wątki galicyjskie. Jako pierwszy wystąpił dr hab. prof. UJ Krzysztof Ślusarek (Uniwersytet Jagielloński) z referatem zatytułowanym: *Analiza i sposób prezentacji masowych źródeł podatkowych z obszaru Galicji – na przykładzie metryki józefińskiej i franciszkańskiej*. Omówił w nim skomplikowane zasady sporządzania metryk, podkreślając przy tym możliwości wykorzystania ich w różnych dziedzinach naukowych, a na przykładzie metryki józefińskiej przedstawił także sposób edycji tego źródła masowego, który

jest zarazem częścią kierowanego przez niego projektu badawczego: „Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym”. Następnie zabrał głos dr hab. prof. UR Szczepan Kozak (Uniwersytet Rzeszowski), który w wystąpieniu: *W stronę cyfryzacji źródeł masowych. Uwagi na marginesie edycji testamentów galicyjskich* przedstawił problemy, przed jakimi staje badacz tego XIX-wiecznego źródła masowego, a także kwestie związane z jego edycją i pozyskiwaniem potrzebnych informacji. Referent zwrócił uwagę na przemiany zachodzące w warsztacie historyka i płynące z tego konsekwencje dla edytorstwa źródeł masowych o niejednorodnej strukturze treści. Szczególne miejsce zajmuje w tym procesie – zdaniem referenta – edycja cyfrowa, umożliwiająca zarządzanie i eksplorację tekstu za pomocą narzędzi informatycznych, co stanowić ma wstęp do kwantyfikacji. Po nim wystąpił mgr Krzysztof Wiśniewski (Instytut Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego), który w referacie: *Czy historycy snią o źródłach w Internecie? „Zapisy Terroru” jako nowoczesne narzędzie pracy historyka*, zaprezentował internetową bazę „Zapisy Terroru”. Gromadzi ona i publikuje relacje osób, które podczas II wojny światowej doświadczyły cierpienie ze strony niemieckiego bądź też sowieckiego systemu totalitarnego. Również wystąpienie dra hab. Mikołaja Szoltyśka (Uniwersytet Warszawski) zatytułowane: *Rewolucja cyfrowa w demografii historycznej oraz jej konsekwencje metodyczne*, związane było z cyfrową edycją źródeł masowych, do których z pewnością zaliczają się także źródła demograficzne. Opowiedział on również o realizowanym od 2011 r. międzynarodowym projekcie badawczym: „Mosaic”, którego celem jest stworzenie m.in. przez historyków, demografów, ekonomistów, a także badaczy z innych dziedzin nauki, kompleksowej i szczegółowej bazy danych, gdzie będą gromadzone dane ze źródeł historycznych umożliwiających prowadzenie badań nad populacją ludzką. Tę część konferencji zakończył referat dra hab. prof. UW Michała Kopczyńskiego (Uniwersytet Warszawski): *Natręctwo nikomu niepotrzebnych papierów – karty pomiarowe poborowych*, w którym zaznajomił zebranych z tym mało dotąd znanym źródłem historycznym, podkreślając przy tym jego przydatność w badaniach naukowych.

Trzecią część konferencji, prowadzoną tym razem przez dra hab. prof. UR Szczepana Kozaka, otworzyło wystąpienie dra hab. Macieja Wojtyńskiego (Uniwersytet Warszawski) zatytułowane: *Edycja „Notacji” rejestrowanych dla TVP. Modus operandi*, w którym opowiedział o tym, czym były „Notacje” i w jaki sposób powstawały, a także o problemach podczas opracowywania i przygotowywania ich do druku. Po nim głos zabrał mgr inż. Krzysztof Kotowski (Politechnika Śląska), który w imieniu mgra inż. Macieja Wojsyka (Politechnika Śląska) zaprezentował *Nowoczesne metody automatycznej eks-*

ploracji źródeł masowych, zwracając przy tym uwagę na różnego rodzaju aplikacje, programy i portale internetowe, które w znacznym stopniu ułatwiają uporanie się z masowością badanego źródła. Przedstawił również autorski program umożliwiający sczytywanie danych z poprzednio zeskanowanej dokumentacji, który po części znalazł już zastosowanie w badaniach nad kartami pomiarowymi poborowych prowadzonymi przez prof. Michała Kopczyńskiego. Następnie dr hab. Mateusz Rodak (Polska Akademia Nauk) omówił *Międzywojenne akta personalne więźniów i policyjne arkusze dossier. Źródła do badań dziejów „milczących” warstw historycznych*. Z kolei twórca dwóch internetowych baz genealogicznych: *Wielkiej Genealogii Minakowskiego* (www.wielcy.pl) i *Genealogii Potomków Sejmu Wielkiego* (www.sejm-wielki.pl) dr Marek Jerzy Minakowski (Kraków) w referacie *Genealogia masowa polskich elit* wyjaśnił zebranych, czym jest powstała niedawno na pograniczu genealogii i demografii historycznej subdyscyplina badawcza, jaką jest „genealogia masowa”, a także zaprezentował algorytm, który ułatwia mu zarządzanie danymi w prowadzonych bazach. Jako ostatnia w trzeciej części konferencji wystąpiła mgr Maria Buko (Dom Spotkań z Historią) z referatem: *Udostępnianie i edycja źródeł oral history przez Archiwum Historii Mówionej Domu Spotkań z Historią*. Przedstawiła w nim prace prowadzone przez Dom Spotkań z Historią i Ośrodek KARTA, Archiwum Historii Mówionej, które nie tylko gromadzi, opracowuje i udostępnia relacje świadków, ale również digitalizuje zdjęcia, dokumenty oraz filmy dotyczące historii XX w., a ponadto organizuje warsztaty dla wszystkich zainteresowanych tą interdyscyplinarną metodą badawczą, jaką jest historia mówiona (*oral history*). Referat ten zakończył wszystkie zaplanowane wystąpienia. Po nim nastąpiła dyskusja i zamknięcie konferencji.

W trakcie obrad dały się zauważyć dwa nurty – źródłoznawczy i edytor-ski. Problem, który się ujawnił, dotyczył również rozumienia pojęcia źródła masowego. Część referentów potraktowała w takim kontekście źródła występujące bardzo licznie – czy jednak tak rozumiana masowość wyczerpuje kryteria źródła masowego? Wydaje się, iż podobne podejście stanowiłoby zbytnie uproszczenie, bowiem o masowości źródła w większym stopniu niż liczebność decyduje masowa skala zjawiska (a więc masowy źródłotwórca lub potencjalnie masowa liczba elementów opisywanych przez źródło), liczebność jest jej wynikiem, a więc kwestią wtórną. Takiej gruntownej konfrontacji właśnie brakło, choć dyskusja nad edycją czy upowszechnianiem źródeł przyniosła interesujące spostrzeżenia. Jak zapowiadają organizatorzy, pokłosem obrad stanie się trzeci tom z serii „Edytorstwo Źródeł XIX i XX Wieku. Teoria i Praktyka”. W przyszłości przewidywana jest również organizacja kolejnych edycji konferencji.